

IX. - XVII. YY TÜRK MÜZİĞİ YAZILI KAYNAKLARINDA MÜZİK EĞİTİMİ ÜZERİNE TAVSİYELER

Gökhan YALÇIN, Gazi Üniversitesi

1. Giriş

Müzik ilmi üzerine çalışmalar yapan, en meşhurlarından El Kindi (IX. yy), Farabî (X. yy), İbn-i Sina (XI. yy) ile başlayan müzik teorisi geleneği; XIII. yüzyılda en sağlam temelleri attığı düşünülen sistemci okul kurucularından Safiyyüddin Urmevi ile devam eder. Bu sistemi kullanan ve geliştiren, sonraki yüzyıllara devamını sağlayan önemli bir isim ise Abdülkadir Meragî’dir (XV. yy). Abdülkadir’in ardından diğer teorisyenlerin de katkılarıyla edvar geleneği biçim ve içerik değişiklikleriyle devam etmiştir (Doğrusöz, 2007:6).

Nazariyat çalışmaları bakımından Türk musikisi tarihinin en hareketli ve yoğun olduğu dönemin XV. yüzyıl olduğu söylenebilir. Zira bu dönemde yaklaşık bir asır önce yaşadığı bilinen Safiyyüddin’in eserlerinin tercüme veya şerh edilmesinin yanı sıra çok sayıda yeni eserler de kaleme alınmıştır. Bu yüzyılın padişahları II. Murad, Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid’dır. Bu dönem, edvar kitapları bakımından oldukça zengindir ve bu kitapların çoğu Türkçe kaleme alınmıştır.

XVII. yüzyılda bazı müspet ilimlerde durgunluk görülmesine rağmen sanatta durgunluk görülmez. XV. ve XVI. yüzyıllarda olduğu gibi güzel sanatların yükselişi devam etmektedir. Bu yüzyılın en önemli isimleri Ali Ufki ve Kantemiroğlu’dur.

IX - XVII. yüzyıl, söz konusu yazarların yazmalarının bir çoğunun “konu/içerik” bakımından “genel olarak müzik alanına ait bilgiler ve araçlar-gereçler; bu bilgilerle ve araç-gereçlerle uğraşma yol, yöntem ve teknikleri; müzik alanındaki genel doğrular ve soyutlamalar” konularını kapsamaları nedeniyle, teorik bilgileri barındıran çok önemli Türk müziği kuram (nazariyat) kitaplarıdır denilebilir. Bilindiği gibi müzik kuramı, “müziğe ilişkin soyut bilgi veya bilgiler bütünüdür”. Müzik kuramları ve müzik kuramları eğitimi, bir müziksel düşünceyi, duyguyu veya tasarımı algılanabilir gerçeklik durumuna getirmek, dönüştürmek için gereklidir. Müzik eğitimi “müzik kuramları eğitimi ile müzik uygulamaları eğitiminin bir bütünü bir bireşimi” olma niteliği kazandırır (Uçan, 1997:159). Bu yazmaların uygulamaya destek ve dayanak olması, müziği anlamak ve kavramak başka bir deyişle müziğin bilincine varmak için yazılmış kuram kitaplarıdır.

Müzik kuramları eğitimi, bilişsel, devinişsel ve duyuşsal öğeleri içeren bir süreç olmakla birlikte, doğası gereği, daha çok “bilişsel ağırlıklıdır”, bireyin daha çok bilişsel yapısına dayalıdır, daha çok bilişsel amaçlara ve davranışlara yöneliktir, daha çok bilişsel içerikli konular üzerine kuruludur. Ya-lın ve öz-lü anlamıyla müzik kuramları eğitimi, “bireye, kendi yaşantısı yoluyla amaçlı olarak kuram-sal nitelikli belirli müziksel davranışlar kazandırma”, “bireyin kuramsal nitelikli müziksel davranış-larında kendi yaşantısı yoluyla amaçlı olarak belirli değişiklikler oluşturma” ya da “bireyin kuramsal nitelikli müziksel davranışlarını kendi yaşantısı yoluyla amaçlı olarak değiştirme veya geliştirme” sürecidir. Söz konusu Türk müziği yazılı kaynaklarının öncelikli yazılma amaçlarından birinin de “müzik kuramları eğitimi” olduğu söylenebilir.

Müzik kuramları eğitiminin amacı, müzik eğitiminin türüne, düzeyine ve içeriğine bağlı olarak değişiklik göstermesinin yanı sıra her müzik eğitiminde geçerli olan birtakım genel amaçlar müzik kuramları eğitiminin de temel amaçlarıdır (Uçan, 1997:168-169).

Bu çalışmanın amacı da; bu kaynaklarda müzik eğitiminin genel, özengen ve mesleki boyutların-da müzik ile ilgili hemen herkes için faydalı olabileceği düşünülen müzik kuramları eğitiminin yanı sıra müelliflerin bizzat kendi bilgi ve deneyimlerine dayanan müzik eğitimi üzerine tavsiyelerinin de olup olmadığını belirlemek ve bunların neler olduğunu ortaya koymak olarak belirlenmiştir. ,

2. Yazılı Kaynaklar

Bu bölümde, incelenen IX. ila XVII. yüzyıl Türk müziği yazılı kaynaklarının muhteviyatı, müel-lifleri ve bu yazılı kaynaklarda tespit edilen müzik eğitimi üzerine tavsiyelere yer verilmiştir.

2.1. IX - XIV. yy Yazılı Kaynakları

2.1.1. El- Kindi'nin Musiki Risalesi

El- Kindi, musikiye dair eser yazan ilk İslâm filozofudur. Asıl adı Ebû Yusuf Ya'kub b. İshak'tır. Basra'da doğmuştur. İslam dünyasından Latinceye çevrilen eserleriyle Kindi, Batı'da da haklı bir üne kavuşmuştur. Birçok ilimde ihtisas sahibi olan el-Kindi'nin musiki sahasında; seslerin tertibi, beste yapma, musikinin unsurları, usul, musiki âletleri ve musiki- şiir münasebetlerini konu alan on adet eseri tespit edilmiştir (Sezikli, 2007:8).

Rauf Yekta'ya göre İslamiyet; Arapları, İranlıları ve Türkleri tek bir millet gibi bir grupta topla-mıştır ve bu üç milletin lisanlarında hiç farklılık olmamıştır. Bu nedenle Türk müelliflerin çoğu Arapça ya da Farsça yazmışlardır (Yekta, 1986-27). İslam medeniyeti tarihi yazan batılı tarihçiler eserlerini Arapça yazan Türk alimlerine “Arap”, Farsça yazan Türk alimlerine ise “İranlı” demek yan-lışına düşmeleri de bunun sonucu olduğu söylenebilir (Kalender, 1999:267, Arel, 1990:18)

Türk müellifleri de aynı çatı altında toplayan İslamiyet'te ilk musiki okulunu kuran, aynı zaman-da musiki ilminin kurallarını ortaya koyan ve musiki konusunda teorik eser kaleme alan ilk filozof el-Kindi, Türk müziği yazılı kaynaklarının ilk örneklerini veren Farabi ve İbn-i Sina'ya da musiki ilminin kurallarının oluşmasında öncülük yapmış olmasından dolayı; Türk müziği yazılı kaynakları-nın oluşmasında önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Kindi'nin müzik eğitimi üzerine düşünceleri ve tavsiyeleri de bu nedenlerden dolayı önemli görülmüştür.

El-Kindi, Musiki Risalesi’nde ud çalarken parmakların nasıl kullanılacağı konusunda önemli ve ayrıntılı bilgiler verir, egzersizler gösterir ve öğretmenin olumlu etkisinden söz eder; “bu teknikleri bu sanatın ehilleri bilmektedir. Bütün bunların bizzat onlardan pratik bir şekilde alınması, meşk edilmesi ve öğrenilmesi kitaplardan daha faydalı ve çabuk olur...en akıllılarını ve çabuk anlayanlarını hariç tutacak olursak insanların çoğu bu işi kitaptan öğrenemez” demektedir (Arslan, 2007:94-95).

2.1.2. Safiyyüddin-i Urmevi’nin Şerefiyye Risalesi

1216 yılında Urumiye’de doğdu. Yaşadığı zamanın hem musiki nazariyesini hem de pratiğini iyi bilen Safiyyüddîn, musiki nazariyatı ile ilgili Kitabü’l-Edvar ve Er-Risaletü’s-Şerefiyye adlı iki kitap yazmıştır. İki saz mucidi de olan Safiyyüddîn, eski Grek musiki mirasını da selefi Farabi ve İbn-i Sina’dan alarak kendi alanında otorite olmayı başarmıştır. Yaşadığı dönemin en büyük musiki nazariyecisi olarak kabul edildiğine şüphe yoktur. Kendisinden sonra (özellikle XV. yüzyılda) yazılan birçok musiki yazmasının temel kaynağı olmuş, sistemci ekolün kurucusu olarak kabul edilmiş ve birçok müellif tarafından takip edilmiştir. Kaynaklarda Farabi ve İbn-i Sina kadar kendisine de yer verilmiştir. Yazdığı iki kitap birçok müellif tarafından kaynak gösterilmiş ve bazı konular tamamen Safiyyüddîn’in ele aldığı gibi ele alınmıştır. Kutbuddîn-i Şîrâzî, Abdülkadir Merâgî, Alişah b. Hacı Bûke, Ladikli Mehmet Çelebi, Fethullah Şîrvânî bu müelliflerden birkaçıdır (Arslan, 2009:100).

Safiyyüddîn’in Şerefiyye Risalesi bir mukaddime ve beş makaleden oluşmaktadır. Risale’nin beşinci makalesinin “beste yapımı” adlı üçüncü bölümü incelendiğinde öğretmenin öneminin vurgulandığı ve bir müzik aleti çalmak için maharetli birinden ders alınması gerektiği üzerine tavsiyeler verildiği görülmektedir: “bir müzik aleti veya mızrap kullanma keyfiyetini öğrenmek için mahir bir ustanın gözetiminde olmak gerekir. Çünkü bir alet çalmanın birçok çeşitli teknikleri vardır” demektedir (Arslan, 2007:384).

2.2. XV - XVII. yy Yazılı Kaynakları

2.2.1. Abdülkadir Meragi

Abdülkadir Meragi (1353–1435), Türk musikisi tarihinin gelişim sürecinde adından sıkça bahsedilen ve çok önemli bir musiki üstadı olduğu halde hayatı, kişiliği ve musiki yönü hakkında ülkemizde yeterince çalışma yapılmamış olan şahsiyetlerdendir (Kolukırmık, 2010-227). Birçok kaynakta anadili olan Türkçeden başka Arapça ve Farsçayı da iyi bilmesinin yanı sıra bestekar, nazariyatçı, şair, ressam, hafız ve hattat olduğundan söz edilmektedir (Özalp, 2000:326).

Abdülkadir hakkında ilk ciddi yayını Rauf Yekta Bey, daha sonra da Murat Bardakçı yapmıştır (Özalp, 2010:323). Son yıllarda ise birkaç yazma eseri üzerine lisansüstü tez çalışması yapılmıştır.

Abdülkadir Meragi muhteviyatı açısından birbirine benzeyen altı adet musiki kitabı yazmıştır; Camiu’l-Elhan (nağmelerin topluluğu), Makasidu’l-Elhan (nağmelerin amaçları), Şerh’ul-Kitab’ul-Edvar (Safiyyüddîn’in Kitabul-Edvar’ının Farsça açıklamasıdır), Fevaid-i Aşere (on faide), Zübdet’ül-Edvar, Kenz’ül Elhan (nağmelerin hazinesi). Bu kitapların birbirini tamamlar şekilde olduğu ve bir kitapta tümü ifade edilmemiş konuların, ötekinde açıklandığı görülür. Örneğin, Makasidu’l-Elhan’da çalgı adlarını verir, Camiu’l-Elhan’da açıklar, Fevaid-i Aşere’de ise, bir kısmını şekilleri ile gösterir (Bardakçı, 1986:139).

Abdülkadir Meragi’nin araştırma konusu ile ilgili olarak üç eseri dikkat çekmektedir; Camiu’l-Elhan, Makasidu’l-Elhan ve Şerh’ul-Kitab’ul-Edvar. Camiu’l-Elhan mukaddime, 12 bab ve hatime-

den, Makasidu'l-Elhan ise mukaddime, 12 bab ve hatimeden meydana gelmiştir. Camiu'l-Elhan'ın Hatime bölümünün ilk kısmında ve Makasidu'l-Elhan'ın 10. bab'ında "musikiye yeni başlayanlara meclis adabı" ile ilgili olarak tavsiyeler verilir: "Bu fenni uygulayacak kimselerin, güvenilir, doğru, sabırlı, iyi huylu, mütevazi, iyiliksever, güler yüzlü, etkileyici ve doğru sözlü olması gerekir... Okumasına, söylemesine ve çalmasına haddinden fazla güvenmemelidir... Eğer halk mecliste ona az iltifat ederse sinirlenmeyecek. Eğer o müzik çalarken meclistekiler kendi aralarında konuşurlarsa moralini bozmayıp hatta daha yavaş söyleyerek insanların birbirini duymasını sağlayacak. Kendisi de halkın gizli sözlerine kulak vermemeye çalışacak...Kendisinin istenilmediğini anlarsa çabucak meclisi terk edecek. Uzun lafın kısısı eline, diline, gözüne sahip olacak" (Sezikli, 2007:257-258, Kolukırk, 2010:238, Karabaşoğlu, 2010:224).

Şerh'ul-Kitab'ul-Edvar bir mukaddime, bir makale ve bir hatimeden meydana gelmektedir. Hatime bölümü, "zevaid-i fevaid" yani "yararlı bilgiler" adlı bir makaleyi ihtiva etmekte ve musikiye başlayanlara öğütler vermektedir (Bardakçı, 1986:145). Abdülkadir Meragi bu eserinde musiki ilminin araştırılması ve anlaşılması için hem nazari hem de uygulamanın beraber yapılmasına dikkat çekmektedir; "şimdi bilinmelidir ki bu fakir hakirin bu konuları ele almaktaki amacı...bizzat bu fenni araştırmaktır. Çünkü bu ilmi araştırmak ve tamamlamak için ilim veya amel tek başına yeterli değildir; ilim ve ameli bir araya getirerek bunlara da zevki eklemek gereklidir...edvar sahibi (Safiyüddin el-Urmevi) musiki konusunda ilmi ve ameli (nazari ve uygulamalı) müziği bir araya getirmiştir" demektedir (Kolukırk, 2009:270-271).

2.2.2. Bedr-i Dilşad'ın Murad-Namesi

1404-5 yılında doğan şair, Murad-namesini 1427 yılında tamamlamıştır. Bu eser manzum bir Türkçe tercüme olup Sultan II. Murad'a ithaf edilen mesnevilerden biridir. Murad-Name hem Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi bakımından hem de muhteva zenginliği itibariyle çok çeşitli yönlerden değer taşımaktadır. Murad-name bütünüyle telifi bir eser değil, Emir Unsurü'l-Maali Keykavus tarafından oğlu Geylan Şah'a yazdığı Kabus-name'nin (Nasihah-name) manzum bir tercümesidir (Ceyhan, 1997:23-46).

Murad-name'nin 34. bölümü klasik Türk musikisinin menşe ve nazariyatına dair ayrıntılı bilgi vermesi bakımından, bu ilim sanat dalıyla uğraşan araştırmacıların ilgisini çekmiş, bir çok makalede söz konusu edilmiştir. Bedr-i Dilşad, Murad-Namesinin 34. Bölümünde çalgıcılığın ameli (uygulamalı) olduğu halde ilmi (teorik) tarafının da bulunduğunu, nazariyat ve uygulama arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu belirtmiş, fakat ilk olarak teorik bilgilerin edinilmesi gerektiğini anlatmıştır. Çalgıcının ise makamların asıllarını, dallarını, zamanını, vuruşunu bilip anlamak için ise ciddi çalışması gerektiğini belirtmiştir (Ceyhan, 1997:149).

2.2.3. Hızır bin Abdullah'ın Kitab-ı Edvarı

XV. yüzyılda yaşayan büyük Türk musikişinaslardandır. Sultan II. Murad'ın emri ile Türk Musiki Nazariyatı üzerine Kitab-ı Edvar adlı eserini Türkçe telif etmiştir.

Hızır bin Abdullah Edvar'ında şu tavsiyeleri ile nasıl üstad olunacağı hakkında bilgiler vermektedir: "imdi sen dahi dilersen kim bu ilimden haberdar olasan, bir üstada hizmet eyle kim sen dahi üstaddan faide bulasan. Sen dahi ya iki perde, iki avaze, ya iki şube birbirine cem edesin, bir ad veresin, üstad olasan" (Behar, 2006:29).

2.2.4. Amasyalı Şükrullah’ın Edvar-ı Musikisi

İkinci Murat ve Fatih Sultan Mehmet’in yakınında bulunan ve önemli görevler ifa eden Şükrullah’ın iyi bir eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. İlim meclislerinde ve önemli günlerde padişahın hep yakınında olmuştur. Siyasi görevlerle sultanların güvenini ve sevgisini kazanan Şükrullah, ilim meclislerinde de kendini iyi yetiştirdiği için halk tarafından seviliyordu. Hem dinî ilimlerde, hem edebiyatta, hem tarihte, hem de musiki’de eser telif edecek seviyede ilim ve irfan sahibi idi. Siyasi görevlerden sonra bir süre de Bursa kadısı olarak görev yaptı. Bazı eserlerini de burada yazmıştır. Cami’u’d-da’vât isimli eserini 1463-1464 tarihleri arasında Bursa’da yazmıştır. Siyasi görevlerinin yanı sıra Türkçe, Arapça ve Farsçayı çok iyi seviyede kullanan Şükrullah, üç dilde de eser telif etmiştir. İkinci Murat’ın emriyle Türk musikisinin temel kitaplarından birisi olan Safiyyüddîn Abdü’l-Mü’min el-Urmevî’nin Kitabü’l-Edvâr isimli eserini Arapçadan Türkçeye tercüme etmiştir (Kamiloğlu, 2007:4-5).

Amasyalı Şükrullah, Edvar-ı Musiki adlı eserinin 27. bölümünde musiki ilmi ile ilgilenenlere çeşitli nasihatler vermiştir. Davranışların ve hareketlerin edepli, adaplı olması gerektiği ayrıca ibadetlerin aksatılmaması tavsiye edilmiştir. Az uyumak, az yemek, az konuşmak ve az giyinmek gerektiği söylenmiştir. Ayrıca sohbetler için güzel hikayeler ve hoş sözler öğrenilmeli, kadınlarla sohbetten kaçınılmalı, sesleri daima güzel olmalı ve sesi bozan şeylerden kendini sakınmalı. Saz çalmak isterse de bunu cahillerden gizli tutmalı. Zanaat ehlinde olduğunu söylememeli demektedir (Kamiloğlu, 2007:27).

2.2.5. Yusuf Kırşehri’nin Edvarı

Yusuf Kırşehri XV. yüzyılda yaşamış ve bir musiki nazariyatı telif etmiş bir Türk müzikologudur (Öztuna, 1990:501). Yazmış olduğu kitaba bakarak o zamanın ilimleriyle ileri düzeyde ilgilenmiş ve yaşadığı zamandan önceki musiki yazarları ve eserlerini de iyi tayin edip sistem olarak çok iyi öğrenmiştir. Özellikle musiki çalgılarıyla ilgili önemli bilgiler vermesi ve Risale-i Musiki eserinin üçüncü bölümünde ele aldığı tambur metodu da onun iyi bir icracı olduğunu göstermektedir (Yıldız, 2010:20).

Kırşehri Edvarında müzik eğitimi hakkında bazı ipuçları bulunabilmektedir. Musiki ilmini bilmenin yanı sıra bunu uygulamanın gerekliliğini de vurgulanmaktadır. Müzik eğitiminde öğretici, eserde üstat olarak tanımlanır ve nasıl üstat olunur bu konuda bilgiler yer almaktadır. Üstadı tanımlarken onu kâmil üstat olarak tanımlar ve bu tanıma göre, kendi okumuş, bilmiş, işitmiş ve öğrenmiş olan üstadın hizmetine girmekle başladığını, üstadın öğrenciyi eğitmesi gerektiği, böylece kişinin müziği bilip üstat olabileceğini belirtir.

Metinde çalgı çalmadan önce makam konusunu bilmek gerektiği vurgulanır. Yani önce teori sonra uygulama gelmektedir. Edvar kitabında çalgılar kısmının sonda yer alması belki de bu nedene dayanmaktadır.

Kırşehri müziği öğrenmek isteyenler için tavsiyelerde bulunurken, usulün önemi üzerinde durur ve usulün önce eğitimle öğrenilmesini ama öğrenmenin yeterli olmadığını vurgular ve bunu bir hikaye ile açıklar. Bu hikayede Safiyyüddin Urmevi, “alemdede hiçbir ilim var mı dur ki ben onu bilmezem” diyen Ebu Ali Sina’nın bu sözünü duyar ve çıraklarını yanına yollar. Ebu Ali Sina çırakların okuduğu neveti mürettep’i dinler ve hayran kalır. Bu ilmi öğrenmeye başlar ve tüm makamları ve aslını öğrenir fakat beste yapmak için vuruş ve usüle hakim olamaz. Çok uğraşır fakat aciz kalır (Doğrusöz, 2007:25-29-30-127).

Saz çalmak ve şarkı söylemek isteyenlere ayrı ayrı tavsiyelerde bulunur. Bu kısımda yer alan bilgiler, bir nevi nasihatname niteliğindedir. Şarkıcılığa başlamak isteyenlere üç yol önerilir. Birinci *kabl*, ikinci *maa*, üçüncü *bad*. *Kabl*; ön, önce, evvel anlamına gelip, bir şarkıya başlamanın üç yolundan ilkidir, şarkıcılık öğrenmek isteyen kişi önce darp vurup ondan sonra şarkıyı okuma/seslendirme-ye geçer. *Maa*; ile, beraber anlamındadır ve bir şarkıya başlamanın üç yolundan ikincisidir. Burada şarkıcılık öğrenmek isteyen kişi darp vurma ile şarkıyı birlikte okur/seslendirir. *Bad*; sonra anlamına gelir üstatların oluşturduğu üç isimden sonuncusudur ve önce şarkıyı okuyup/seslendirip sonra darbı vurulur. Kırşehir, edvarında müzik ilmini bilmenin yanı sıra uygulamanın gerekliliği üzerinde durur ve bugün “*meşk*” denilen usulü dile getirerek uygulamadan yani üstat hizmetine girip eğitim almak-tan söz eder. Terkip yapabilmek için terkipleri, avazeleri ve bu ilmi iyi bilmek, bir *üstadin* hizmetine girip eğitim alıp, üstat olmak gerekir. Bu uygulamaların özellikle *kavî* (bilgisi, icracısıyla güçlü) *üstadından* öğrenilmesi gerektiği vurgulanır (Doğrusöz, 2007:128).

2.2.6. Alişah B. Hacıbüke’nin Mukaddimetü’l-Usul Adlı Eseri

Alişah, Herat’ta Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevai’nin himayesinde yetişmiş ve ün kazanmış bir musiki bilginidir. Hayatı hakkında pek fazla bilgiye sahip olamadığımız bu şahıs, daha çok musiki nazariyatı üzerine yazmış olduğu Mukaddimetü’l-Usul adlı eseriyle tanınmaktadır (Çakır, 1999:6).

Musiki ilmini öğrenme metodu ve öğrencilere tavsiyeler başlıklı bölümde, öğrencilere makamlarda tabakaların uyum kaidelerinden bahsederek “işte öğrencilerin bunları öğrenmesi diziler topluluğunun özelliklerini, sübutunu ve yerlerini tam bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olur. Zira bunlara riayet musiki seslerinin değerlendirilmesine ve kabul görmesine sebep olur...musiki ilminde ana hedeflerin başında mükemmel bir uyumun sağlanması gelir ve öğrencilerin en önemli hedefi bunu öğrenmek olmalıdır. Zikredildiği gibi tam bir uyum ortaklaşmaya ve genel uyuma bağlıdır (Çakır, 1999:33-34).” şeklinde bir öğrenme metodu sunarak tavsiyelerde bulunmaktadır.

Çalgı eğitimi ile ilgili olarak, Alişah b. Hacıbüke, musiki öğrencisi kesinlikle hoca ile çalışması gerektiğini, bu sayede çalgıya, mızraba ve tellerin baskı yerlerine hakim olacağını vurgulamaktadır. Ayrıca, iyi bir hoca ile çalışan öğrencinin bu kadarını öğrenmesinin yanı sıra vetedler ve fasılları da aynı şekilde icra edebileceğini belirtmektedir (Çakır, 1999:60). Baskılı sazlarda (ud vs.) iyi akort yapabilmek için musiki ilminin iyice kavranması gerektiğini belirtmekte ve baskılı sazların zorluğunu ise şu şekilde belirtmektedir: “gerçekten Allah musiki icracılarına başarı versin. Zira baskılı sazlarda notaların çok güzel çıkarılması zordur (Çakır, 1999:106)”.

2.2.7. Fethullah Şirvani’nin Musiki Risalesi

Fethullah Şirvani, isminden de anlaşılacağı gibi Şirvanlıdır. Uluğ Bey’in kurduğu medresede öğrenim görmüştür. İlim tahsili için dönemin ilim merkezi olan Semerkant’a gitmiştir. Burada 5 yıl süren tahsil dönemini tamamladıktan sonra Şirvan’a dönmüş medreselerde ders vermeye başlamıştır. Hocası Kadızade’nin tavsiyesi ile II. Murad döneminde Anadolu’ya gelmiş ve Kastamonu’da ika-met ederek burada öğretim görevini sürdürmüştür. Burada birçok talebe ve ilim adamı yetiştirmiştir. Kelam, Tefsir, Astronomi ve Matematikle ilgili eserleri ve Şerhlerinin yanı sıra musiki ile ilgili “mecelletun fi’l-Musika adlı eseri bu alandaki tek eseridir. Bu risalesini Fatih Sultan Mehmed’e ithaf etmiştir (Akdoğan, 2009:22-23-24-25).

Şirvani risalesinde musiki ilmini öğrenmek isteyip de (teferruatı çok olduğu için) buna cesaret edemeyenlere şu tavsiyede bulunmaktadır: “...ey temaşa sahnesinde tadı hoşuna gidecek şeyleri isteyen, fikirler sahasında süsü sana şevk verecek nesneyi araştıran, şeref makamlarında yükselme-

ye meftun olan, övgü külçelerin elde ederek meşhur olmak isteyen kişi! Zarafetinde bazı kelimeler sıralanmış olan musiki ilminde istediklerinin özünü ve aradıklarının en isabetlisini bu risalede sana takdim ettim. Bu risaleyi eline aldığın, ona emek ve gayret verdiğin zaman, arzu ettiğine erişmiş ve musiki konusunda bilgi zenginliğine kavuşmuş olursun” (Akdoğan, 2009:63).

2.2.8. Ali Ufki’nin Mecmua-i Saz u Söz’ü

Ali Ufki Bey Polonya asıllıdır. Polonya kaynaklarına göre 1610 yılında doğmuştur. Çeşitli kaynaklarda farklı isimlerle anılmaktadır. İstanbul’a nasıl geldiği ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılmamasının yanı sıra iyi bir eğitim almış olduğu tahmin edilmektedir. Ali Ufki yazarlığının ve pek çok uğraşısının yanı sıra bestecilik ve icracılık yönü de vardır ve sarayda içöğlani, müzisyen ve müzik hocası olarak 19 yıl hizmet etmiştir (Cevher, 1995:5-6-7, Behar, 2005:18).

Ali Ufki’nin doğrudan doğruya musiki ile ilgili olarak üç adet el yazması olduğu bilinmektedir: ilki, mecmua-i saz u söz; ikincisi mecmua-i saz u söz’ün müsveddeleri ve üçüncüsü ise mezmurlar’dır. Musikiye ilişkin en kapsamlı eseri mecmua-i saz u söz’dür (Behar, 2005:46). Bu eserlerinin yanı sıra Saray-ı Enderun adlı eserinde de musiki ile ilgili önemli bilgiler olduğu söylenebilir.

Bilindiği gibi Osmanlı/Türk musikisi geleneğinin usul kalıplarının üç temel müzikal işlevi vardır. Bunlar ritmik, formel ve pedagojik işlevlerdir (Behar, 2008:137). Ali Ufki de mecmua-i saz u söz’ün müsveddeleri [Turc 292] adlı yazmasında, öncelikle tavsiyelerine kendi deneyimlerine dayanarak, bütün usulleri ezbere öğrenmeyi ve sonra da eserleri usullerini vurarak öğrenip icra etmeyi salık vermayla başlar. Nitekim Ali Ufki’ye göre eser öğrenmenin, ezberlemenin, repertuarını genişletmenin, eser icra etmenin ve bestelemenin temelinde usul bilgisi yatmaktadır. Ali Ufki’nin şu sözleri ile konuyu özetleyebiliriz: “eğer meşk haneye gidersen önce kudüm, daire ve zil ile bütün usulleri vurmayı öğren...ve bir şey (bir eser) öğreneceğin zaman şarkı söyle ve usul vur ve bu usul üzerinde şarkı söylerken [eseri] ezberine alabilir ve yazabilirsin (Behar, 2008:86)”.

2.2.9. Kantemiroğlu Edvarı

Tanınmış bir devlet adamı, tarihçi ve oryantalist olmasının yanı sıra Türk musikisi alanında da yaptığı çalışmalarla adını duyuran Prens Dimitrie Cantemir, hayatının uzun bir bölümünü II. Süleyman (1687–1691), II. Ahmed (1691–1695), II. Mustafa (1695–1703) ve III. Ahmed’in (1703–1730) saltanatları döneminde İstanbul’da geçirmiştir.

Müziğe karşı doğal bir yeteneği olan Prens Dimitrie ilk musiki bilgilerini Enderun’da edinmesinin ardından bu alanda kendini yetiştirmiş ve Türk musiki nazariyecisi, besteci ve tambur icracısı olarak şöhret kazanmıştır. 1700 yılı civarında Türk musikisi tarihinde Kantemiroğlu Edvarı diye anılan, Kitâbu İlmi’l-Mûsikî alâ Vechi’l-Hurûfât adlı Türkçe bir musiki kitabı yazmış ve bu eseri Sultan II. Ahmed’e sunmuştur. İki bölümden oluşan bu kitabın birinci kısmı, Türk musikisinin perde, makam ve usulleri hakkında birtakım teknik bilgileri içermektedir. İkinci bölüm ise 350’nin üzerinde XVI. ve XVII. yüzyıllarda bestelenmiş olan peşrev ve semailerin notasının verildiği bir koleksiyondan oluşmaktadır (Yeprem, 2007:5-6-26).

Ali Ufki ile aralarında yarım yüzyıl kadar zaman farkı bulunan Kantemiroğlu, edvarında; usullerin yazı yolu ile öğretmek konusunda kuşkulu olduğunu belirtmektedir. Adı geçen usul kalıbını ve yazısını göstererek her birisinin niteliğine göre uygulamasını yapmak için olgun üstat ve usule bağlı bir kimseden öğrenilmesi gerektiğini, zira usulün vezninin yalnız yazıdan bulunmasının zor olduğuna dikkat çekmektedir (Behar, 2008:85).

3. Sonuç

Bu çalışmada, IX - XVII. yüzyıl Türk müzik yazmaları üzerine yapılan çalışmalar incelenerek bu yazmalardaki müzik eğitimi üzerine tavsiyeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Türk müziği yazılı kaynakları incelendiğinde verilen tavsiyelerin genellikle çalgı eğitiminde “müzik eğitiminin temel ögesi” olan öğretmenin önemi üzerine olduğu, çalgı eğitiminde teorik bilginin önemi vurgulandığı ve uygulamaya geçmeden teorik bilginin kazandırılması gerektiği üzerinde durulduğu görülmüştür. Musiki ilmi ile uğraşanlar için bu ilmin araştırılması ve anlaşılması için bir anlamda “müzik kuramları eğitiminin” hem nazari hem de uygulamalı olarak beraber yapılmasının gerekliliğine dikkat çekilmekte, nazariyat ve uygulama arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu belirtilmektedir. Usul gibi, doğru şarkı okumak gibi musikide uygulama kısmının iyi şekilde öğrenilmesinin ve üstat olmanın birinci gereğinin yetenek, ikincisinin ise iyi bir üstat ile meşk edilmesi olduğu belirtilmektedir. Özetle, el-Kindi, Safiyyüddin ve Meragi: çalgı eğitiminde öğretmenin önemini vurgulamakta, Bedr-i Dilşad: çalgı eğitiminde teori ve uygulama ilişkisi üzerinde durmakta ve teorinin önemini belirtmektedir. Şükrullah: musiki ile ilgilenenlere adap ile ilgili çeşitli nasihatler vermekte, Kırşehirli: örnek olarak ney öğretimini vererek, nasıl iyi bir müzik öğretmeni olunacağı ve çalgı öğretiminde teorik bilginin önemi üzerinde durmaktadır. Saz çalmak isteyen ve şarkı söylemek isteyenlere de tavsiyeler vermek ve meşk’in önemi üzerinde durmaktadır. Alishah b. Hacıbüke ise; uyumun önemi, çalgı eğitiminde öğretmenin ve teorik bilginin önemi üzerinde durmakta, Ali Ufki, Kantemiroğlu da; müzik eğitiminde usulün uygulamalı öğretimi üzerine tavsiyelerde bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, B. (2009). *Fethullah Şirvani ve Musiki Risalesi, mecelletun fi’l-musika*. Bilge Ajans, Ankara
- Arel, H. S. (1990). *Türk Musıkisi Kimindir?* Kültür Bakanlığı Yayınları/865, kültür eserleri dizisi/112, Ankara
- Arslan, F. (2007). *Safiyüddin-i Urmevi ve Şerefiyye Risalesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Ankara
- Arslan, F. (2009). *Mûsikî Nazariyecisi ve Efsanevi Kişilik Olarak Urûmiyeli Safiyyüddîn*. C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi XIII/1, Sivas
- Bardakçı, M. (1986). *Maragalı Abdulkadir*. Pan yayıncılık, İstanbul
- Behar, C. (2005). *Musikiden Müziğe, Osmanlı/Türk müziği: gelenek ve modernlik*. YKY yayınları 2243, İstanbul
- Behar, C. (2006). *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz, geleneksel Osmanlı/Türk müziğinde öğretim ve intikal*. YKY yayınları 1086, İstanbul
- Behar, C. (2008). *Saklı Mecmua Ali Ufki’nin Bibliotheque Nationale de France’taki [Turc 292] Yazması*. YKY Yayınları 2590, İstanbul
- Can, M. C. (2010). *Türk Müziği Yazılı Kaynakları ve Türk Müzik Kuramı Tarihi ders notları*. Ankara
- Cevher, M. H.(1995). *Ali Ufki Bey ve Haza Mecmu’a-i Saz ü Söz*. yayımlanmamış doktora tezi, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İzmir
- Ceyhan, A. (1997). *Bedr-i Dilşad’ın Murad-Namesi*. MEB Yayınları: 2949, İstanbul
- Çakır A. (1999). *Alişah b. Hacı Büke (?-1500) ’nin Mukaddimetü’l-Usûl adlı eseri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, İstanbul
- Doğrusöz, N. (2007). *Hariri Bin Muhammed’in Kırşehirli Edvarı Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul
- Kalender, R.(1999). *XV. Yüzyıla Kadar Arap İran ve Türk Musikisinin Kısa Tarihçesi*. AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 39, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/779/9973.pdf> (01.08.2010)
- Kamiloğlu, R. (2007). *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvâr-ı Mûsikî” Adlı Eseri*. Yayımlanmamış doktora tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Ankara
- Karabaşoğlu, C. (2010). *Abdülkâdir-İ Merâğî’nin Makâsidü’l-Elhân Adlı Eseri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, İstanbul
- Kolukıncık, K. (2010). *Abdülkadir Merağî’nin Hayatı, Kişiliği ve Musiki Yönü*. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15:1, s. 227-252

- Özalp, M., N. (2000). *Türk Musikisi Tarihi*. I. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 3109, İstanbul
IX. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu 15-17 ARALIK 2010 Marmara Üniversitesi 446
- Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi II*. Ankara
- Sezikli, U. (2007). *Abdülkâdir Merâî ve Câmiu'l-Elhân'ı*. Yayınlanmamış doktora tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, İstanbul
- Uçan, A. (1997). *Müzik Eğitimi*. Müzik ansiklopedisi yayınları, Ankara
- Yeprem, G. (2007). *Dimitri Cantemir Edvarı'nın Makam Kavramı Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, İstanbul
- Yıldız, K. (2010). *Tercüme-i Risale-i Musiki ve İlm-i Edvar-ı Musiki Çeviri Yazı İnceleme-Karşılaştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Folklor Müzikoloji Anabilim Dalı, Sakarya

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ